

فرهنگ ثروت آفرین

بررسی و تحلیل نظام

آمار اقتصادی

صنایع دستی

با تأکید بر رویکرد نوآورانه و دانش بنیان

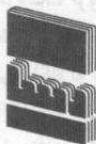
دکتر روح اله ابو جعفری

(عضو هیئت علمی پژوهشکده مطالعات فناوری)

مصطفی محبی مجد

مجتبی نصراللهی نسب

(پژوهشگران پژوهشکده مطالعات فناوری)

سرشناسه	: ابوجعفری، روح‌اله، ۱۳۵۹ - ، نویسنده
عنوان و نام پدیدآور	: فرهنگ ثروت‌آفرین: بررسی و تحلیل نظام آمار اقتصادی صنایع دستی با تأکید بر رویکرد نوآورانه و دانش‌بنیان / نویسندگان روح‌اله ابوجعفری، مصطفی محبی مجد، مجتبی نصراللهی نسب.
مشخصات نشر	: تهران: رسا، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۱۲ ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۳۱۷-۹۸۴-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۹۹.
عنوان دیگر	: بررسی و تحلیل نظام آمار اقتصادی صنایع دستی با تأکید بر رویکرد نوآورانه و دانش‌بنیان.
موضوع	: صنایع دستی -- ایران -- آمار
موضوع	: Handicraft -- Iran -- Statistics
موضوع	: صنایع دستی -- آمار
موضوع	: Handicraft -- Statistics
موضوع	: صنایع دستی -- ایران -- جنبه‌های اقتصادی
موضوع	: Handicraft -- Economic aspects -- Iran
موضوع	: صنایع دستی -- جنبه‌های اقتصادی
موضوع	: Handicraft -- Economic aspect
شناسه افزوده	: نصراللهی نسب، مجتبی، ۱۳۶۷ - ، نویسنده
شناسه افزوده	: محبی مجد، مصطفی، ۱۳۶۹ - ، نویسنده
شناسه افزوده	: سیدی نیر، سید محمدحسین، ۱۳۵۷ - ، مشاور
رده‌بندی کنگره	: ۶ ۲۳ ۵۸
رده‌بندی دیویی	: ۳۳۰ ۶۴۲ ۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۸۱۲۰۵۸

کلیه حقوق موزع و مخصوص ناشر است

دوست عزیز، هرگونه کسب درآمد از دسترنج ناشر، بکثیر کتاب بدون اجازه از ناشر و فروش آن و یا تغییر بهای کتاب، کاری نادرست و نامشروع است و در نهایت، موجب راج بی‌اعتمادی در جامعه و بروز پی‌آمدهای ناگوار در زندگی و محیطی ناسالم برای خردمندانمان می‌گردد.

مؤسسه خدمات فرهنگی رسا

تلفن: ۴۵ - ۸۸۸۳۴۸۴۴ فاکس: ۸۸۸۳۸۱۲۵

WWW.RASABOOKS.IR

عنوان: فرهنگ ثروت‌آفرین

بررسی و تحلیل نظام آمار اقتصادی صنایع دستی

امور گرافیک: مؤسسه فرهنگی و هنری نگاه نو تهران / طراح جلد: حمیدرضا بیدقی

چاپ اول: ۱۳۹۸ — تیراژ: ۵۰۰ نسخه

مرکز توزیع: پخش رسا - تلفن: ۶۶۹۰۷۷۱۰ و ۶۶۹۰۷۷۱۲

قیمت: ۳۶۰۰۰ تومان

۱	مقدمه
۵	بخش اول: تبیین و توسعه نظام آماری - صادی حوزه صنایع دستی
۷	مقدمه بخش اول
۹	فصل اول: تبیین مفاهیم فنی و نظری صنایع دستی
۹	۱-۱. مقدمه
۱۰	۲-۱. گفتار اول: تعاریف فنی
۱۱	۳-۱. گفتار دوم: ویژگی‌های تولیدات صنایع دستی
۱۲	۴-۱. گفتار سوم: ویژگی‌های صنعتگر و بنگاه صنایع دستی
۱۳	۵-۱. گفتار چهارم: طبقه‌بندی گسترده صنایع دستی در سطح بین‌المللی
۱۵	۶-۱. گفتار پنجم: جمع‌بندی
۱۷	فصل دوم: تبیین چارچوب مفهومی اقتصاد صنایع دستی
۱۷	۱-۲. مقدمه
۱۸	۲-۲. گفتار اول: جایگاه صنایع دستی در اسناد بالادستی کشور
۲۱	۳-۲. گفتار دوم: اجزای اقتصاد صنایع دستی
۲۸	۴-۲. گفتار سوم: مطالعات تطبیقی؛ تجربه هند و چین در اقتصاد صنایع دستی
۳۶	۵-۲. گفتار چهارم: جمع‌بندی
۳۷	فصل سوم: مفاهیم آماری اقتصاد صنایع دستی
۳۷	۱-۳. مقدمه
۳۸	۲-۳. گفتار اول: تعاریف آماری و طبقه‌بندی
۴۹	۳-۳. گفتار دوم: تولیدکنندگان آمار و منابع داده صنایع دستی در ایران
۵۳	۴-۳. گفتار سوم: جمع‌بندی

۵۷	بخش دوم تحلیل صنایع دستی با رویکرد نوآورانه و دانش بنیان
۵۹	مقدمه بخش دوم
۶۱	فصل چهارم: تبیین مدل نوآوری صنایع دستی
۶۱	۱-۴. مقدمه
۶۲	۲-۴. گفتار اول: تحلیل نوآوری در صنایع دستی
۶۳	۳-۴. گفتار دوم: نوآوری های کلیدی در صنایع دستی
۶۷	فصل پنجم: تبیین شاخص های سنجش نوآوری صنایع دستی
۶۹	بخش سوم آمارنامه صنایع دستی
۷۱	مقدمه بخش سوم
۷۳	فصل ششم: تعاریف و مفاهیم آماری
۷۳	۱-۶. مقدمه
۷۳	۲-۶. گفتار اول: تعاریف و مفاهیم آماری
۷۶	۳-۶. گفتار دوم: طبقه بندی های آمار اقتصاد صنایع دستی
۷۷	فصل هفتم: آمار موضوعی اقتصاد صنایع دستی
۷۷	۱-۷. مقدمه
۷۷	۲-۷. گفتار اول: شاخص های عرضه صنایع دستی
۸۵	۳-۷. گفتار دوم: شاخص های تقاضای صنایع دستی
۸۷	۴-۷. گفتار سوم: شاخص های بازرگانی صنایع دستی
۹۷	فصل هشتم: آمار دانش بنیان صنایع دستی
۹۹	منابع و مأخذ

صنایع دستی بخش جدایی ناپذیر و تمثاری بی‌نظیری از صنایع فرهنگی است و همچون کالبدی است که روح هزاران سال فرهنگ، تمدن، هنر و کار در آن دمیده شده است. با گذشت زمان، زندگی انسان پیچیده‌تر شده و یکی از دستاوردهای آن توسعه ابزارها و امکانات زندگی روزمره بوده است. هرچند مصنوعات دست بشر در طول تاریخ عمداً به منظور رفع نیازهای او بوده اما هرچه زمان به سمت امروز نزدیک‌تر شده است، روح تقاضا برای این کالاها از تأمین - به منظور رفع «نیاز» - به سمت تدارک کالا - به منظور پاسخ به «خواسته» - حرکت کرده و برخی دست‌ساخته‌ها جنبه تجملاتی پیدا کرده‌اند. صنایع دستی به دلیل برخورداری از سابقه طولانی و ترکیب ناب هنر و فرهنگ و کیفیت مناسب و تنوع و زیبایی، در دنیا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همچنین کاربردی بودن صنایع دستی و امکان توسعه آن با سرمایه اندک و امکان استخدام بالای نیروی کار در این حوزه موجب شده در سند چشم‌انداز بسیاری از کشورها به عنوان جزئی از صنایع فرهنگی، محور توسعه قرار بگیرند. برخلاف بیشتر مصنوعات و کالاهای تولیدشده توسط بشر که توازن و تناسب در آنها یک ویژگی مهم تلقی می‌شود، صنایع دستی به دلیل ساخت دست بودن و یکسان نبودن هیچ دو کالایی از یک جنس، ارزش بیشتری پیدا می‌کند. همچنین برخلاف دیدگاه متعارف که کالاها بعد از گذشت مدت زمانی کهنه شده و از ارزش آنها کاسته می‌شود، صنایع دستی با گذشت زمان ارزش بیشتری پیدا کرده و در برخی موارد حتی قابل

قیمت گذاری هم نیستند. از آنجا که کالای صنایع دستی در بدو تولید با هدف رفع نیاز خاصی از مرحله ایده به مرحله ایجاد گام نهاده است، لذا وابستگی تنگاتنگی میان یک کالای صنایع دستی خاص با اقلیم و موقعیت جغرافیایی تولید آن وجود دارد. از این رو بدیهی است بیشتر تولیدات صنایع دستی کشورهای آمریکای جنوبی برای افراد ساکن در منطقه آسیای جنوب غربی و شمال آفریقا کاربرد نداشته باشد، مگر برای استفاده به عنوان کالایی تزئینی و بدون کاربرد. این موضوع سبب شده در حوزه صنایع دستی یک بازار جهان شمول وجود نداشته باشد و غیر از برخی تولیدات خاص صنایع دستی مانند فرش ایرانی و پارچه های دستباف هندی و امثال آن ها، برای سایر تولیدات صنایع دستی عموماً بازارهای محلی و منطقه ای فعال هستند. از این رو اندازه گیری حجم تجارت جهانی و ارزش بازار صنایع دستی امری دشوار و طاقت فرسا می باشد. با این حال، اگرچه آمار دقیقی از میزان تولیدات، ارزش افزوده و ارزش بازاری تولیدات صنایع دستی در جهان در دسترس نیست، اما براساس برخی آمارهای موجود، میزان صادرات محصولات صنایع دستی در دنیا براساس برآورد انجام شده از ۳۴ کد تعرفه شش رقمی در سال ۲۰۱۵ بالغ بر ۲۴۸ میلیارد دلار است (برگرفته از نقش تجارت جهانی، ۲۰۱۶). همچنین براساس آمار اعلام شده از سوی گمرک جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۵ رقم صادرات اقلام صنایع دستی کشور به ارزش بالغ بر ۲۳۷ میلیون دلار و به وزن ۷۷۸۰۹ تن بوده که بررسی روند گذشته نشان می دهد صادرات صنایع دستی طی مدت مذکور در مقایسه با سال قبل به لحاظ ارزشی ۳۶/۳ درصد و به لحاظ وزنی ۳۰ درصد افزایش داشته است. عمده کالاهای صادراتی در دوره مذکور عبارت بوده اند از: گلیم و زیلو، شیشه های سنتی، فلزات گرانبها، سفال و سرامیک، محصولات فلزی، مبلمان چوبی، سنگ های قیمتی و نیمه قیمتی. همچنین اهمیت اقتصاد صنایع دستی را می توان به خوبی از بیانات مقام معظم رهبری استنباط کرد:

«باید با سرمایه گذاری جدی صنایع دستی را رونق کامل داد و به سیاست گذاری صحیح راه ورود گسترده تولیدات هنرمندان ایرانی را به بازارهای جهانی هموار ساخت» ۱۳۸۳/۴/۱۹

در حال حاضر به رغم آنکه اقتصاد صنایع دستی ایران از ظرفیت بالای اقتصادی برخوردار است اما متأسفانه با چالش های مختلفی دست و پنجه نرم می کند. به دلیل کارمحور بودن این صنعت و تکیه آن به نیروی کار و امکان کسب درآمد با سرمایه اندک توسط صنعتکاران خرد، یک نظام بازاریابی منسجم برای این صنعت در کشور شکل نگرفته که این موضوع خود به خود فروش محصولات را چه در داخل و چه در خارج از کشور با مشکل روبه رو کرده است. همچنین به دلیل عدم توجه مناسب به نیروی کار فعال در این حوزه و بالا بودن هزینه فرصت فعالیت

برای صنعتکاران، بسیاری از جوانان از فراگیری هنر صنایع دستی بومی محل زندگی و اشتغال خود در این عرصه خودداری می کنند و این موضوع به مرور منجر به حذف شدن بخشی از صنایع دستی کشور شده است. از نگاه خریداران محصولات صنایع دستی نیز چالش هایی نظیر محدودیت منابع مالی موجب شده تا صنایع دستی بخش اندکی از سبد خرید کالاهای بادوام خانوار ایرانی را تشکیل دهد که این موضوع برای صنایع دستی کشوری مثل ایران که گردشگری آن متکی بر گردشگری بومی است اتفاق خوبی نیست. اما اگر چالش های این حوزه به خوبی واکاوی و آسیب شناسی شود، امکان سیاست گذاری و برنامه ریزی بلندمدت برای این صنعت حساس به خوبی آماده خواهد شد.

* * *

در این کتاب در سه مرحله نسبت به توسعه نظام آماری اقتصاد صنایع دستی پرداخته شده است. با توجه به آنکه عموم ذی‌الایتهای صورت گرفته در حوزه صنایع دستی از جنس فعالیت های هنری و فنی بوده، لذا در مرحله اول نیاز بود تا نسبت به تدوین یک راهنمای فنی و اقتصادی در این حوزه اقدام شود. در بخش اول از این مطالعه به بررسی تعاریف فنی صنایع دستی، مفاهیم اقتصادی صنایع دستی و تعاریف آماری این حوزه پرداخته شده است. در بخش دوم بعد از آنکه دامنه فنی، اقتصادی و آماری صنایع دستی مشخص می گردد، با استفاده از مطالعات اسنادی و استفاده از پنل نخبگانی، نظرات برخی دست‌انگاران، هنرمندان، اساتید دانشگاه در حوزه صنایع دستی، مدیران و متولیان این حوزه و صادر کنندگان صنایع دستی بررسی و تجزیه و تحلیل شده تا با استفاده از آن شاخص هایی به منظور اندازه گیری دقیق اقتصاد صنایع دستی که مبتنی بر آسیب شناسی باشد، حاصل شود. در بخش سوم و پایانی این بخش ضمن بررسی جایگاه صنایع دستی در طبقه بندی های آماری شناخته شده نظیر CPC، SIC و HS، اجزای دقیق صنایع دستی در هر کدام از این طبقه بندی ها استخراج شده و در نهایت ضمن شناسایی مراکز متولی آمار حوزه صنایع دستی در کشور و بعد از مکاتبات و برگزاری جلسات کارشناسی با نهادهای مذکور، آمار اقتصادی موجود و انتشار یافته و در برخی موارد انتشار نیافته توسط مراکز آماری این حوزه و با استفاده از شاخص های محاسبه شده در بخش دوم به صورت کمی محاسبه و استخراج و در قالب آمارنامه منتشر شده است.

امید است کتاب حاضر که با تکیه بر وضعیت موجود صنایع دستی کشور و نظرات فعالان این حوزه تهیه شده، بتواند گامی هرچند کوچک در توسعه نظام آماری اقتصاد صنایع دستی و در مرحله بعد در رشد و بالندگی این صنعت بردارد.

اکنون که به یاری خداوند سبحان و در سایه عنایت بی‌کرانش تدوین این کتاب به اتمام رسیده است، بر خود لازم می‌دانیم تا از کلیه عزیزانی که ما را در انجام این مهم یاری کرده‌اند، تشکر و قدردانی کنیم. به خصوص از اساتید گرانقدر سرکار خانم دکتر محمودیان معاون محترم صنایع دستی و هنرهای سنتی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، جناب آقای دکتر شهاب طلایی پژوهشگر پژوهشکده سیاست‌پژوهی و مطالعات راهبردی حکمت، سرکار خانم دکتر ناهید رحمانپور مدیر گروه صنایع دستی دانشکده هنر دانشگاه الزهرا و جناب آقای مهندس میرزالو مدیرکل دفتر آموزش و حمایت از تولید صنایع دستی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری که با راهنمایی‌های ارزنده خود کمک‌های شایانی در انجام این امر داشتند، کمالتشکر و قدردانی را داریم. همچنین از سرکار خانم زهره چیت‌ساز از همکاران مرکز آمار ایران که در این پژوهش خالصانه با ما همکاری داشتند تشکر کرده و برای ایشان توفیقات روزافزون آرزو می‌کنیم. همچنین از آقایان حمیدی و خلیلی از همکاران حوزه صنایع دستی در مرکز همکاری‌های تحلیلی و سیاست که با پیشنهادات سازنده خود، سهم به‌سزایی در بهتر شدن این کتاب داشتند، سپاسگزار می‌کنیم. همچنین از پایگاه تخصصی معرفی و فروش صنایع دستی آرانیک و همچنین از گروه هنری نقش فیروزه به خاطر راهنمایی‌های ارزنده‌شان در طول انجام این پژوهش که موجب غنای بهتر نویسندگان این کتاب از اقتصاد صنایع دستی شد، قدردانی می‌کنیم.

در پایان از باب من لم یشکر المخلوق لم یحک الخالق، بر خود لازم می‌دانیم از معاونت فناوری‌های ارتباطات و مهندسی اجتماعی مرکز همکاری علم، تحول و پیشرفت که با تأمین مالی پروژه امکان تهیه این کتاب را فراهم کردند تشکر و قدردانی می‌گردد. همچنین از ستاد توسعه فناوری‌های نرم و هویت‌ساز معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری و مرکز آمار ایران که با اظهار نظر کارشناسی و نقد و بررسی این کتاب، کمک‌های شایانی به بهبود این مجموعه ارائه کردند قدردانی می‌گردد. امیدواریم این کتاب به گسترش درک صحیح از جایگاه صنایع دستی کمک کند و زمینه‌ساز رشد و توسعه این صنعت باشد.